

До разової спеціалізованої вченої ради
ДФ 70.895.045 у Хмельницькому
університеті управління та права
імені Леоніда Юзькова
29000, м. Хмельницький,
вул. Героїв Майдану, 8

ВІДГУК

офіційного опонента доктора юридичних наук, професора,
професора кафедри права Хмельницького національного університету
ПУНДИ ОЛЕКСАНДРА ОЛЕГОВИЧА
на дисертацію БАЛОВА ПАВЛА ОЛЕКСАНДРОВИЧА
«Спрощені порядки кримінального провадження у стадії досудового
розслідування», поданої на здобуття наукового ступеня доктора філософії за
спеціальністю 081 Право у галузі знань 08 Право

Ступінь актуальності обраної теми. Актуальність теми дисертаційного дослідження, обраної Баловим Павлом Олександровичем, не викликає сумнівів, оскільки воно присвячено нагально концептуальній як в практичній, так і в науковій сферах тематиці – спрощеним порядкам кримінального провадження у стадії досудового розслідування. Одне з найбільш важливих завдань кримінального провадження пов'язане з застосуванням оптимальної кримінальної процесуальної форми. Історія розвитку кримінального процесуального законодавства показує, що суб'єкт правотворчої діяльності весь час прагнув до уніфікації кримінальної процесуальної форми. Але з часом, в суспільстві виникла потреба до формування та утворення в межах кримінального процесу різних за змістом та процедурою видів процесуальної форми. Зазначене актуалізує проблеми диференціації кримінальної форми, зокрема, спрощення та прискорення кримінального провадження з урахуванням тяжкості кримінальних правопорушень та інших критеріїв. Саме швидке і ефективне досудове розслідування забезпечує максимальне наближення моменту притягнення винуватого до кримінальної відповідальності до моменту вчинення кримінального правопорушення, що зумовлює довіру суспільства до правоохоронної системи держави.

Проблематика спрощених порядків кримінального провадження у кримінальному судочинстві є багатоаспектною та такою, що перебуває в стані постійного доктринального та практичного аналізу. Незважаючи на доволі значний доктринальний доробок в царині спрощених порядків кримінального провадження у стадії досудового розслідування, низка кримінально-процесуальних аспектів у вказаній площині, зокрема в частині теоретико-прикладних аспектів щодо розширення чи звуження сфери їх застосування, їх здатності забезпечити захист прав учасників кримінального провадження, залишається дослідженою побіжно або фрагментарно, що зумовлено специфікою предмету дослідження. Обрана автором тема дисертації, висновки, пропозиції та рекомендації, які виносяться ним на захист, є актуальними не тільки з доктринальної точки зору. Всебічний аналіз теоретико-прикладних аспектів спрощених порядків кримінального провадження у стадії досудового розслідування, висвітлення напрацювань в означеній сфері, сприятимуть формуванню науково обґрунтованих положень, висновків та рекомендацій з метою удосконалення чинного законодавства та практики його застосування.

Актуальність теми підтверджується також тим, що дисертаційну роботу виконано відповідно до планів науково-дослідної роботи кафедри кримінального права та процесу Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова в межах науково-дослідної теми «Забезпечення прав людини у сфері боротьби зі злочинністю» (номер державної реєстрації 0117U000106). Також тема дисертації відповідає Пріоритетним напрямам наукових досліджень у науці кримінального процесу (на період 2023–2028 років), визначеним координаційним бюро з проблем кримінального процесу відділення кримінально-правових наук НАПрН України.

Ступінь обґрунтованості результатів, представлених здобувачем, наукових положень та висновків, сформульованих у дисертації, та їх новизна

Виконана дисертація може бути охарактеризована як така, що має достатній науково-теоретичний рівень та практичну значимість положень й висновків, що пропонуються її автором.

Дисертантом коректно сформульовано мету його наукового дослідження, яка полягає у отриманні науково обґрунтованих результатів у вигляді наукових висновків і положень щодо спрощення кримінального провадження в стадії досудового розслідування, а також розробка наукових рекомендацій, спрямованих на удосконалення чинного кримінального процесуального закону та практики його застосування. Автором окреслено наступні завдання, спрямовані на досягнення поставленої мети: визначити сутність та критерії спрощення кримінального провадження у стадії досудового розслідування; проаналізувати історію становлення спрощених порядків кримінального провадження у стадії досудового розслідування; охарактеризувати особливості дізнання як спрощеного порядку досудового розслідування кримінальних проступків; з'ясувати особливості досудового кримінального провадження з укладенням угоди про примирення чи про визнання винуватості; визначити особливості досудового розслідування у кримінальному провадженні у формі приватного обвинувачення; охарактеризувати специфіку досудового розслідування в умовах воєнного стану; проаналізувати спрощені порядки кримінального провадження у стадії досудового розслідування за законодавством США; визначити спрощені порядки кримінального провадження у стадії досудового розслідування в державах континентальної Європи; узагальнити азійський досвід застосування спрощених порядків досудового розслідування; запропонувати зміни та доповнення до кримінального процесуального законодавства України з метою його удосконалення.

Слід констатувати, що аналіз тексту роботи дозволив дійти висновку про те, що завдяки вдалому підбору та компонованню визначених в роботі завдань, окреслена мета досягнута, а зроблені у роботі висновки, пропозиції та узагальнення корелюють їй.

Баловим Павлом Олександровичем продемонстровано достатній рівень оперування основними доктринальними категоріями в межах об'єкта та предмета дослідження, які сформульовані як «сукупність кримінальних процесуальних відносин, що виникають під час здійснення досудового розслідування кримінальних проваджень» та «спрощені порядки кримінального провадження у стадії досудового розслідування» відповідно.

Автором доведено можливість самостійно провадити належне наукове дослідження основних теоретичних положень та нормативно-правової бази за темою дисертації та доречно використовувати відповідні правничі дефініції, виокремлювати та формулювати сутність основних проблемних моментів в досліджуваній сфері та пропонувати шляхи їх подолання.

Окрім цього, за результатами ознайомлення з дисертацією можна дійти умовиводу про те, що здобувач належною мірою оволодів методологією наукової діяльності крізь призму застосування на відповідному професійно-науковому рівні сукупності методів наукового пізнання: системно-структурного, функціонального, історико-правового, статистичного, догматичного, порівняльно-правового, моделювання, тощо.

Обґрунтованість висунутих наукових положень підкріплюється глибоким аналізом та узагальненням теоретичного та практичного досвіду, залученими і опрацьованими офіційними аналітичними матеріалами і літературними джерелами з фахових питань.

Основні наукові положення, висновки і практичні рекомендації, викладені в дисертації, є достатньою мірою обґрунтованими, логічними і послідовними.

Достовірність та наукова новизна одержаних результатів

Дисертаційна робота Балова Павла Олександровича складається з трьох розділів, які містять в собі дев'ять підрозділів. Ознайомлення зі змістом дисертації, наукових публікацій автора дає підставу визначити основні наукові положення й висновки, що характеризуються науковою новизною і відображають особистий внесок автора, ступінь їх обґрунтованості та достовірності:

- авторське визначення поняття «спрощення кримінального провадження в стадії досудового розслідування», під яким розуміється спосіб процесуальної організації досудового кримінального провадження, який з урахуванням низки чинників передбачає ліквідацію або спрощення окремих процедур у межах загального порядку досудового розслідування, а також запровадження диференційованих порядків з метою оптимізації кримінальної процесуальної діяльності, прискорення кримінального провадження та забезпечення найбільш ефективного виконання його завдань;

- авторське визначення «дискреційного переслідування» і позасудового урегулювання кримінально-правового конфлікту. Умовами такого спрощення визначено: 1) повне і беззаперечне визнання підозрюваним вини у вчиненні інкримінованого кримінального проступку; 2) готовність підозрюваного взяти на себе певні зобов'язання (сплатити певну суму грошових коштів, відшкодувати завдану проступком шкоду, пройти курс лікування, здійснити суспільно корисну діяльність тощо)

- авторська позиція, що угода про добровільне розкриття доходів є по суті різновидом угоди про визнання винуватості, з тією відмінністю, що така угода у формі декларації укладається не з прокурором як суб'єктом кримінально-процесуальної діяльності, а подається в податкові органи і містить інші матеріально-правові наслідки, відмінні від тих, що визначені у главі 35 КПК України. Запровадження такого компромісу потребує узгодження із нормами кримінального процесуального законодавства, що стосуються правових та організаційних питань укладання та реалізації угод у кримінальному провадженні;

- підхід до визначення сутності дізнання, під яким запропоновано розуміти спрощену форму досудового розслідування, яка здійснюється щодо кримінальних проступків, характеризується більшою швидкістю та ефективністю порівняно із досудовим слідством, що досягається за рахунок скорочення процесуальних строків, спрощення процесуальної форми та розширення системи процесуальних джерел доказів;

- ідея про виокремлення на нормативному рівні в якості самостійного виду угоди про процесуальну співпрацю, під якою пропонується розуміти домовленість органу досудового розслідування, прокурора та підозрюваного про взаємовигідну співпрацю, в якій останній бере на себе зобов'язання вчиняти певні дії, спрямовані на сприяння органу досудового розслідування у розкритті та розслідуванні злочинів, викритті інших осіб у їх вчиненні, розшуку майна, вилученого внаслідок вчинення кримінального правопорушення, в обмін на більш лояльний підхід сторони обвинувачення щодо формулювання обвинувачення та пропозиції про застосування заходів кримінально-правового характеру;

- характеристика різних моделей «компромісних» проваджень, що функціонують у зарубіжних державах, досвід функціонування яких може бути використаний в Україні.

Практичне значення і впровадження одержаних результатів дослідження

Дисертаційна робота містить нові, раніше не захищені наукові положення, а обґрунтовані результати у сукупності розв'язують актуальне наукове завдання, яке полягає в обґрунтуванні теоретичних і науково-методичних засад щодо здійснення правосуддя у формах спрощеного кримінально-процесуального провадження.

В результаті проведеного дослідження дисертантом сформульовано низку висновків, рекомендацій та положень, що мають як науковий, так і практичний інтерес.

В свою чергу, практичне значення результатів, отриманих автором дисертаційного дослідження, полягає в тому, що анонсовані пропозиції, висновки та узагальнення можуть бути використані як підґрунтя для подальших загальнотеоретичних наукових досліджень проблем протидії кримінальним правопорушенням загалом; в освітньому та освітньо-науковому процесі – у закладах вищої освіти під час підготовки здобувачів усіх рівнів вищої освіти, а також під час викладання навчальних дисциплін «Кримінальне процесуальне право», «Порівняльне кримінальне право та процес», «Процесуальні рішення у кримінальному провадженні», підготовці робочих програм, методичних рекомендацій із зазначених дисциплін, підручників, навчальних посібників (що доводить акт впровадження Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова – Додаток Г).

Запропоновані результати дослідження також можуть бути використані для удосконалення діяльності слідчих, дізнавачів, прокурорів під час здійснення досудового розслідування у спрощених порядках (акт впровадження Головного управління Національної поліції в Хмельницькій області – Додаток В); а також при підготовці підручників, посібників, монографій, наукових статей та тез конференцій.

Для удосконалення норм чинного КПК України, що регламентують спрощені порядки кримінального провадження в стадії досудового розслідування (Додаток Б).

Таким чином, результати дисертаційного дослідження (у тому числі відображені у наукових публікаціях здобувача) мають необхідний рівень наукової новизни. Проведене в роботі дослідження завершується логічними та послідовними висновками.

Повнота викладу положень дисертації в наукових публікаціях за темою дисертації

Основні положення дисертації Балова Павла Олександровича «Спрощені порядки кримінального провадження у стадії досудового розслідування» висвітлено у трьох наукових статтях у наукових виданнях, включених до переліку наукових фахових видань України.

Текст дисертації містить посилання на використані при проведену дослідженні наукові результати, ідеї, публікації інших авторів (список використаних джерел сформовано з 281 найменування).

Дискусійні положення та зауваження щодо змісту дисертації

У цілому оцінюючи дисертацію Балова Павла Олександровича «Спрощені порядки кримінального провадження у стадії досудового розслідування», та не нівелюючи внесок автора у сучасну кримінально-процесуальну доктрину, тим не менш, слід констатувати, що окремі узагальнення, положення та висновки, презентовані автором, потребують уточнення або додаткової аргументації.

1. Одним із результатів дисертаційного дослідження є визначення змісту базового для дослідження поняття «спрощення кримінального провадження в стадії досудового розслідування», під яким автор пропонує розуміти спосіб процесуальної організації досудового кримінального провадження, який з урахуванням низки чинників передбачає ліквідацію або спрощення окремих процедур у межах загального порядку досудового розслідування, а також запровадження диференційованих порядків з метою оптимізації кримінальної процесуальної діяльності, прискорення кримінального провадження та забезпечення найбільш ефективного виконання його завдань. Погоджуючись в

цілому з висновками дисертанта, наголосимо, що автором не зазначено конкретний перелік згаданих чинників, які обумовлюють ліквідацію або спрощення окремих процедур у межах загального порядку досудового розслідування.

Підкреслимо, що дисертаційне дослідження лише б виграло у разі формулювання переліку таких чинників та доктринального узагальнення характеристики спрощення конкретних процесуальних процедур.

2. У науковій новизні дисертаційного дослідження наголошено, що набула подальшого розвитку позиція про те, що особливий порядок досудового розслідування в умовах воєнного стану слід відносити до спрощених порядків досудового розслідування; таке спрощення зумовлене об'єктивною неможливістю здійснення окремих процесуальних дій та прийняття процесуальних рішень у загальному порядку, зважаючи на небезпеку для життя і здоров'я учасників кримінального провадження, відсутність доступу до окремих територій, повне або часткове обмеження функціонування органів державної влади, та передбачає тимчасовий відхід від окремих кримінальних процесуальних гарантій та обмеження окремих прав та законних інтересів осіб, передбачених КПК України. Вважаємо, що зазначена позиція вимагає свого додаткового пояснення, у контексті необхідності розмежування спрощених порядків досудового розслідування по відношенню до кримінальних правопорушень, вчинених під час ведення бойових дій з боку військовослужбовців країни-агресора або пов'язаних з колабораційною діяльністю громадян України, та інших видів кримінальних правопорушень.

3. Досліджуючи азійський досвід застосування спрощених порядків під час досудового розслідування, зокрема, «компромісних» процедур автор наголошує на тому, що законодавство багатьох країн засвідчує наділення прокурорів дуже широкими дискреційними повноваженнями. Здебільшого «компромісне» провадження у тому чи іншому вигляді передбачає процедуру укладення угоди про визнання вини, яка зрештою повинна бути розглянута судом, який залежно від держави має більшу або меншу дискрецію під час її затвердження і призначення покарання. Водночас, законодавство Японії і Сінгапуру передбачає більш унікальні моделі укладення угод у кримінальному процесі. Виходячи із зазначеного, зроблено висновок, що з точки зору можливості запровадження в Україні цікавим

для подальшого вивчення є досвід Сінгапуру щодо реалізації системи переговорів сторін обвинувачення і захисту за посередництвом судді (Criminal Case Resolution), що передбачає усунення суперечностей з метою швидкого і безконфліктного вирішення справи та, певною мірою, має ознаки медіації.

Підтримуючи позицію автора, необхідно наголосити, що висновки дослідження у цій частині могли бути посилені проектом конструкцій відповідних норм, зокрема у частині нової редакції Глави 35 КПК України.

4. Досліджуючи історичні аспекти розвитку інституту спрощених порядків кримінального провадження у стадії досудового розслідування дисертантом достатньо обґрунтовано періодизацію розвитку інституту диференціації кримінального провадження в суді першої інстанції, яка включає такі періоди: 1) період зародження; 2) період розвитку; 3) радянський період; 4) сучасний період. При цьому сучасний період – характеризується становленням стійкої тенденції до диференціації кримінального провадження (запровадження низки особливих проваджень, що відрізняються ознаками спрощення або ускладнення процесуального порядку), що знайшла своє чітке унормування у кримінальному процесуальному законодавстві (КПК України 2012 р.).

Підтримуючи позицію автора, необхідно наголосити, що в історичному плані залишається не охопленим етап від здобуття Україною незалежності до запровадження у дію КПК України 2012 р. Підкреслимо, що зазначений період визначався певними спробами реформування кримінально-процесуального законодавства, формування проектів КПК України, які не знайшли відповідного практичного втілення. Водночас, аналіз цього періоду лише б посилив загальне позитивне враження від дисертаційного дослідження.

Разом з тим, висловлені зауваження та рекомендації носять переважно дискусійний характер і не знижують загального позитивного враження від представленої дисертаційної роботи.

ЗАГАЛЬНИЙ ВИСНОВОК ТА ОЦІНКА ДИСЕРТАЦІЇ

Дисертація Балова Павла Олександровича «Спрощені порядки кримінального провадження у стадії досудового розслідування», подана на здобуття наукового ступеня доктора філософії, є самостійною завершеною

кваліфікаційною науковою роботою, що містить нові обґрунтовані та аргументовані результати, які у своїй сукупності є значущими як для правової доктрини, так і мають практичне значення, відповідає вимогам «Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії», затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 р. № 44, а її автор – Балов Павло Олександрович заслуговує на присудження освітньо-наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 Право.

Офіційний опонент:

доктор юридичних наук,
професор, професор кафедри
права Хмельницького
національного університету

О. О. Пунда